

Ivan Čizmić, *History of the Croatian Fraternal Union of America*. Zagreb : Golden Marketing, 1994. XVIII, 358 strani.

Knjiga dr. Čizmića, znanstvenega svetnika Instituta za Primjenjena društvena istraživanja predstavlja enega prvih pregledov zgodovine ene bratskih podpornih organizacij, pisanih izpod peresa zgodovinarja. Dr. Ivan Čizmić je vsekakor največja avtoriteta na področju raziskav zgodovine hrvatskih izseljencev v ZDA. Knjiga predstavlja sintezo njegovega dela na področju zgodovine hrvatskih priseljencev v ZDA, hkrati pa tudi prvi pregled zgodovine Hrvatske bratske zajednice, kot tudi skoraj celotnega fraternalističnega gibanja med Hrvati v ZDA od konca 19. stoletja pa vse do danes.

V knjigi nam najprej predstavi zgodovino hrvatskega izseljenstva v ZDA in Kanadi v obliki kratkega pregleda na le sedmih straneh. Nato nam v prvem poglavju predstavi osnove ameriškega fraternalizma. Ameriške fraternalistične organizacije so nastale iz potrebe izseljencev, pa tudi drugih Američanov po socialnem zavarovanju in še zlasti zavarovanju za primer nesreče pri delu, bolezni ter smrti, saj ameriška država vse do danes teh zavarovanj ni uredila na državni ravni. Vendar pa so bratske podporne organizacije predstavljal in predstavljajo več kot le zavarovalniške družbe, saj svojim članom omogočajo tudi druženje in obiskovanje kulturno zabavnih prireditev. O tem smo leta 1994 ob obletnicah slovenskih podpornih organizacij priredili simpozij na Univerzi v Mariboru, kjer smo obravnavali bratske podporne organizacije imigrantskih narodov v ZDA, Kanadi, Avstraliji, kakor tudi v imigrantskih državah zahodne Evrope.

Po tem prvem poglavju obravnava avtor začetke predhodnice Hrvatske bratske zajednice (Croatian Fraternal Union), najprej Hrvatsko skupnost v Pennsilvaniji, nato pa zelo podrobno ustanovitev Hrvatske narodne zajednice – HNZ (Croatian National Society).

V tretjem poglavju nam avtor predstavi spore v zvezi z osebnimi prepričanji med vodstvom zajednice in Franjem Zottijem, bogatim podjetnikom in izdajateljem časopisa *Narodni List*, ki je izhajal v New Yorku. V istem poglavju se ukvarja tudi z ustanovitvijo Hrvatske župnije Svetega Nikole v pennsilvanskem mestu Alleghenyu, pa tudi s splošnim odnosom med HNZ in rimokatoliško cerkvijo, saj je bila zajednica tista, ki je pomagala pri ustanavljanju župnij v hrvatskih naselbinah širom ameriškega kontinenta in pri gradnji cerkva. Hrvatska narodna zajednica je pri tem igrala aktivno vlogo. Avtor se pri tem ukvarja s pozitivno vlogo, ki jo je katoliška cerkev odigrala pri ohranjanju narodne zavesti hrvatskih priseljencev v ZDA in Kanadi.

V četrtem poglavju so prikazana prizadevanja za ohranitev članstva HNZ tudi pri drugi in tretji generaciji hrvatskih priseljencev. V zvezi s tem so voditelji zajednice organizirali mladinski odsek, v katerega so se vključevali otroci priseljencev, kar je potem predstavljalo osnovo za to, da so postali člani zajednice, ko so odrasli. Za vlogo zajednice kot ustanove, ki je skrbelo za socialne interese hrvatskega naroda v ZDA je posebnega pomena ustanovitev in vzdrževanje mladinskega doma, kjer so našle zatočišče hrvaške sirote.

V petem poglavju vidimo zgodovino delavskega gibanja med Hrvati s posebnim ozirom na vlogo Hrvatske narodne zajednice. Hrvatje so tako kot ostali ameriški priseljenci sodelovali v ameriškem delavskem gibanju, nekateri vodilni člani so bili voditelji ameriško hrvatskih delavskih organizacij, hrvatski delavci v ZDA pa tudi člani obeh socialističnih strank, to je socialistične stranke Amerike in Socialist Labor Party. V posebnem poglavju nam avtor predstavi Narodno hrvatsko zajednico v odnosu do političnega življenja na Hrvaškem v obdobju do srede 20. let. HNZ se je na vseh svojih konvencijah spopadala tudi z vprašanjem razmer na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Tako je sprejemala tudi veliko resolucij, s katerimi je obsojala nacionalno zatiranje v času Habsburške monarhije, kakor tudi v času obstoja prve Jugoslavije.

Hrvatska narodna zajednica je bila ves čas svojega obstoja vodilna organizacija ameriških Hrvatov in tako je po prvi svetovni vojni prišlo tudi do tega, da je dala pobudo za združitev vseh hrvatskih bratskih organizacij v eno organizacijo. HNZ se je tako združila s Hrvatsko ligo Illinoisa, Društvom Svetega Jožefa iz Kansas Cityja in Novim hrvatskim društvom iz Whittinga, Indiana, Hrvatskim združenjem iz Pacifika, Slovensko-hrvatsko zvezo iz Calumeta in Hrvatskim bratstvom iz Montane (glej str. 190). Do združitve je prišlo leta 1924 na konvenciji v Detroitu, Michigan.

Posebno poglavje je posvečeno novo nastali organizaciji z imenom Hrvatska bratska zajednica (HBZ) v 30. in 40. letih tega stoletja. Organizacija je imela preko 100.000 članov. V tem poglavju pa se avtor ukvarja tudi z najrazličnejšimi oblikami zavarovanja, kar je bil osnovni razlog obstoja te organizacije. Posebno pozornost je avtor posvetil tudi glasilu *HBZ Zajedničar* ter dejstvu, da je Hrvatska bratska zajednica od vsega začetka imela svoje članstvo tudi med Hrvati v Kanadi; le-tem je organizacija posvečala še posebno pozornost.

V devetem poglavju se avtor ukvarja z zgodovino HBZ v obdobju med drugo svetovno vojno. Na uvodnih straneh tega poglavja nam predstavi Hrvate v Ameriki v odnosu do stare domovine med obema vojnoma. Uboj Stjepana Radića v skupščini v letu 1928 je naletel na posebne proteste med ameriški Hrvati, tako tudi celotna politika jugoslovanskih vlad do Hrvaške med obema vojnoma. Tik pred izbruhom

druge svetovne vojne, sredi leta 1938, je delegacija HBZ pod vodstvom predsednika Ivana Butkovića obiskala Zagreb, kjer jih je sprejel tako dr. Vlatko Maček kot tudi nadškof Alojzij Stepinac. Ob začetku druge svetovne vojne na tleh takratne jugoslovanske države se je tudi Hrvatska bratska zajednica pridružila ostalim jugoslovanskim organizacijam v ZDA, ki so organizirale številne akcije za materialno in politično pomoč stari domovini. HBZ je med drugim poslala tudi posebno resolucijo predsedniku ZDA Franklinu Delanu Rooseveltu, v kateri je poudarila, da ne priznava Nezavisne države Hrvatske in da je pripravljena sodelovati skupaj z ostalimi južnoslovanskimi priseljenci pri uresničevanju ameriškega vojaškega programa. Hrvatska bratska zajednica je tudi aktivno sodelovala pri pripravi ameriškega hrvatskega kongresa, ki so ga organizirali v Chicagu v februarju leta 1943. Hrvatje so pripomogli k zmagi ZDA nad fašizmom tudi na podlagi nakupovanja vojnih obveznic, samo HBZ je kupila za preko 6 milijonov dolarjev vojnih obveznic. Po koncu druge svetovne vojne je prišlo v zajednici do sporov v zvezi z odnosom do stare domovine. Ob tem se je v hrvatski skupnosti na sploh oblikovalo različno mnenje o tem, ali bi naj z domovino, v kateri je vladal komunistični režim, sploh vzdrževali kakršnekoli stike. Prihod političnih emigrantov iz domovine v ZDA po letu 1947 ni imel pozitivnega učinka na sodelovanje Hrvatov s staro domovino. Vendar je HBZ vzdrževala stike s staro domovino, še zlasti da bi ohranila hrvatsko kulturno dediščino v ZDA. S tem vprašanjem se avtor ukvarja zlasti v zadnjih dveh poglavjih.

V predzadnjem poglavju nam dr. Čizmić predstavi Hrvatsko bratsko zajednico kot zaščitnika in promotorja hrvatske kulturne dediščine v ZDA. HBZ, kakor tudi že njene predhodnice, je imela vlogo organizatorja in mecena kulturnega življenja med Hrvati v ZDA. Zlasti aktivna so bila pevska društva, omembe vredni tudi tamburaški zbori. Zajednica je podpirala tudi številne programe hrvatskih radijskih ur na različnih komercialnih postajah.

V zadnjem poglavju je prikazana vloga hrvaške bratske zajednice v zadnjih dveh desetletjih. Od leta 1975 dalje je število članov HBZ stalno upadalo. Še leta 1975 je bilo 92.664 članov, leta 1983 le še 82.273. To je bil in je še danes glavni problem zajednice. V relativno zelo kratkem podpoglavju je avtor predstavil prizadevanja HBZ kakor tudi celotnega hrvatskega izseljenstva v ZDA in Kanadi za pomoč pri ustvarjanju neodvisne hrvaške države v letih 1991 pa vse do danes. Ta pomoč je bila precejšnja, tako humanitarna, ki ji lahko merimo vrednost v milijonih dolarjev, medtem ko je bila druga oblika pomoči politična, v obliki zahtev za priznanje Hrvaške s strani ZDA.

Delo dr. Čizmića predstavlja vsekakor novost tako v hrvaški kot tudi v ameriški historiografiji. Hrvatska bratska zajednica je ena redkih bratskih podpornih organizacij v ZDA, ki ima znanstveno monografijo o svojem delovanju.

Matjaž Klemenčič

John R. Lampe, *Yugoslavia as History: Twice there was a Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

V Združenih državah Amerike se je med razpadanjem nekdanje Jugoslavije zanimanje za njeno zgodovino močno povečalo, še zlasti za obdobje po drugi svetovni vojni oziroma za obdobje po sporu Komunistične partije Jugoslavije z Informbirojem leta 1948. Tako so v ZDA izšle številne knjige, v katerih se avtorji ukvarjajo z vprašanji zgodovine nekdanje Jugoslavije in s posebnostmi njenega družbeno-političnega sistema. Pri tem velja omeniti, da je večina avtorjev tako ali drugače povezanih z nekdanjo Jugoslavijo (bodisi da živijo v ZDA kot izseljenci ali kot potomci izseljencev, veliko pa je poročenih z ljudmi, ki izhajajo iz ozemlja nekdanje Jugoslavije); le redki so se pričeli ukvarjati z vprašanji jugoslovanske zgodovine brez omenjenih vzpodbud. Med take sodi tudi avtor knjige »Yugoslavia as History: Twice there was a country« (=Jugoslavija kot zgodovina: Dvakrat je bila država), John R. Lampe.

Avtor se je z Jugoslavijo prvič srečal v 60-ih letih, ko je kot ameriški diplomat služboval v Beogradu. Vendar pa John R. Lampe kasneje ni nadaljeval diplomatske kariere, ampak se je raje posvetil študiju ter karieri univerzitetnega profesorja. Za njegovo razlago jugoslovanskega vprašanja sta bili odločilni prvi dve leti, ki ju je preživel v Beogradu, deloma pa tudi pojmovanja njegovega pokojnega mentorja, profesorja zgodovine na Univerzi Wisconsin Michaela Bora Petrovicha, ki je bil srbskega porekla, ter njegovo druženje s srbskimi zgodovinarji v 70-ih in 80-ih letih.

John R. Lampe je avtor več knjig, ki se ukvarjajo z zgodovino Jugoslavije. Omenimo naj le dve: *Balkan Economic History, 1550–1990* (skupaj z Marwinom R. Jacksonom) ter *Yugoslav-American Economic Relations since World War II* (skupaj z Rusellom O. Prickettom ter beograjskim ekonomistom Ljubišom Adamovićem).